

מחווון – דף עבודה 3 – לקראת הבגרות: קטע ושאלות

בסיס וצורן סופי · רמה 3 · רמת בגרות · למורה

1 מבין המילים המסומנות ב»» בקטע, מיינו את המילים שלפניכם לפי דרך התצורה.

שורש ומשקל	בסיס + צורן סופי
שבועון, ספרייה, פסנתרן, מקצועיות, פרסומאי, ראשוניות	שריד, ביטחון

2 לכל אחת מן המילים מן הקטע כתבו את הבסיס, את הצורן הסופי ואת משמעות הצורן.

מילה	בסיס	צורן סופי	משמעות הצורן
שבועון בשורות 1–3	שבוע	יון	כתב עת
ספרייה בשורות 1–3	ספר	ייה	מקום / אוסף
פסנתרן בשורות 1–3	פסנתר	ין	בעל עיסוק
פרסומאי בשורות 4–7	פרסום	אי	בעל מקצוע

3 במילה «העיתונאים» בשורות 1–3 יש שני צורנים סופיים. כתבו כל צורן, וקבעו אם הוא צורן גזירה או צורן נטייה.

תשובה אפשרית: אי – צורן גזירה (עיתון + אי = בעל מקצוע, מילה חדשה). ים – צורן נטייה (ריבוי). הי בראש המילה היא היא הידיעה.

4 בצירוף «הרשתות החברתיות» בשורות 4–7: האם הסיומת יות במילה «החברתיות» היא צורן גזירה או צורן נטייה? נמקו, וכתבו משפט שבו אותה צורה מופיעה עם צורן מן הסוג האחר.

תשובה אפשרית: כאן – צורן נטייה: «חברתיות» היא צורת הרבות של שם התואר «חברתי» (רשתות חברתיות), ואין כאן מילה חדשה. משפט עם צורן גזירה: «החברתיות שלו עוזרת לו להכיר אנשים חדשים» – חברתיות = חברתי + יות, שם מופשט (תכונה).

5 פרקו את המילה «ראשוניות» בשורות 8–10 בשלבים, עד הבסיס הראשון. כתבו את משמעות כל צורן.

תשובה אפשרית: ראשוניות = ראשוני + יות (שם מופשט); ראשוני = ראשון + יי (שם תואר); ראשון = ראש + יון (סדר).

6 המילה «ביטחון» בשורות 8–10 מסתיימת ב־ון, כמו המילה «שבועון» בשורות 1–3. הסבירו מדוע שתי המילים לא נוצרו באותה דרך.

תשובה אפשרית: «שבועון» = הבסיס «שבוע» + הצורן ון (כתב עת): כשמורידים את ון נשארת מילה קיימת וקשורה במשמעות. «ביטחון» נוצרה מן השורש ב־ט־ח במשקל קִטְלוֹן; אם מורידים את ון לא נשארת מילה קיימת («ביטח»).

7 בכל שורה, סמנו את המילה שבה הצורן הסופי מציין משמעות שונה מן השאר.
א.

שבועון ○ ירחון ○ יומון ● ספרון

ב.

נגרייה ○ מאפייה ○ סנדלרייה ● עוגייה

ג.

מכונית ○ משאית ○ מונית ● כפית

8 קבעו אם הניתוח נכון. אם אינו נכון – תקנו.

א. «צבאי» = צבא + אי (בעל מקצוע). לא נכון – צבא + יי – שם תואר (שייך לצבא).

ב. «בנאי» = בנה + אי (בעל מקצוע). לא נכון – «בנאי» נוצרה בשורש ומשקל: ב־נ־י במשקל קִטְל, כמו נגר וטבח.

ג. «ספרנית» = ספרן + ית; כאן ית הוא צורן נטייה (נקבה). נכון

ד. «מילון» = מילה + ון; משמעות הצורן – אוסף. נכון

ה. «תלמידות» = תלמיד + ות; משמעות הצורן – שם מופשט. לא נכון – ות הוא כאן צורן נטייה – רבות של «תלמידה».

9 השלימו מילה הנגזרת מן המילה שבסוגריים בעזרת צורן סופי מתאים (שימו לב לצורת הנקבה והרבים).

א. למרות הלחץ הוא שמר על **מקצועיות** ופעל בשיקול דעת. (מקצועי)

ב. הוא עובד כ**חשמלאי** ומתקן מכשירים בבתיים. (חשמל)

ג. האווירה במלון הייתה **ביתית** ונעימה. (בית)

ד. החברה מפרסמת דוח **רבעוני** בסוף כל שלושה חודשים. (רבעון)

ה. על השולחן חיכתה לנו **עוגייה** של שוקולד. (עוגה)

10 השלימו את הטבלה: האם הבסיס והצורן עבריים או לועזיים?

מילה	בסיס	צורן	הבסיס: עברי / לועזי	הצורן: עברי / לועזי
בנקאי	בנק	אי	לועזי	עברי
קיבוצניק	קיבוץ	ניק	עברי	לועזי
ביצועיסט	ביצוע	יסט	עברי	לועזי
חשמלאי	חשמל	אי	עברי	עברי

11 לפניכם שלוש מילים: ספרון, ספרייה, ספרן. א. מה הבסיס המשותף להן? ב. כתבו את משמעות הצורן הסופי בכל מילה. ג. צרו מילה רביעית שהבסיס שלה הוא אחת משלוש המילים, וכתבו את משמעות הצורן.

תשובה אפשרית: א. ספר. ב. ספרון – הקטנה; ספרייה – מקום / אוסף; ספרן – בעל מקצוע. ג. למשל: ספרנות = ספרן + יות (שם מופשט – המקצוע).

12 תלמיד פירק את המילים כך. כתבו ליד כל פירוק אם הוא נכון, ואם לא – תקנו.

א. שקדן = שקד + ין (בעל תכונה) ← שגוי: «שקדן» – שורש שִׁקֵּד במשקל קִטְלָן (יש פועל: שקד על לימודיו)

ב. חברתי = חבר + יתי ← שגוי: חברה + יי (ה' התחלפה בת')

ג. מספרה = מספר + יה (מקום) ← שגוי: «מספרה» – שורש סִפֵּר במשקל מִקְטָלָה

ד. מכונית = מכונה + יית (כלי רכב) ← נכון

13 הסבירו את ההבדל בין צורן גזירה לצורן נטייה, והדגימו בעזרת המילה «ארוכות» בשני משפטים.

תשובה אפשרית: צורן גזירה יוצר מילה חדשה, שיש לה ערך במילון; צורן נטייה רק מציין מין, מספר או שייכות של אותה מילה. גזירה: «התבוננתי בציור ארוכות» – תואר הפועל (מילה חדשה). נטייה: «לבשה שמלות ארוכות» – רבות של «ארוך».